

Senkinek nem kell bemutatni Alberto Korda 1960as „Hősies gerilla harcos” portréját, ami a forradalmár doktor Ernesto Che Guevara arcképét örökké megörökítette az imperializmus elleni felkelés jelképeként. A mára már kultikussá nőtt forradalmárról viszont kevesen tudják, hogy diplomáciai útjai során az akkori Jugoszláviát is meglátogatta, ezzel erősítve a Latin Amerika és Jugoszlávia közötti geopolitikai együttműködést. Ebben a műhelymunkában Che Guevara Balkáni utazásai, valamint az akkori diplomáciai viszonyt szeretném bemutatni.

I.

A második világháború utáni hidegháborús geopolitikai helyzetben több olyan ország is kiemelkedett, akik semlegesek kívántak maradni a Szovjet, illetve amerikai konfliktusban. Az imént említett országokhoz sorolhatnánk egyes Afrikai köztársaságokat, Latin Amerikai országokat, valamint a Tito által vezetett Jugoszláviát, akinek elnöke már akkor nézeteltérésbe keveredett Sztálinnal, és a szovjetekkel. A nézeteltérést talán a globális erőnek be nem hódolni vágyása által okozott délszláv mentalitás okozta, valamint Tito sajátos politikája, ami miatt más helyeken kezdett el csatlósokat keresni. Ilyen volt Kuba is, aki az amerikai imperialista szankciók által ellehetetlenített gazdasági válság miatt maga is új szövetségeseket keresett, ezeket a keleti szocialista országokkal való együtt dolgozásban találta meg. A Kubaiak nyitottak voltak a szovjetekkel való tárgyalás ötlete felé, és nem sokkal később, meg is kezdődtek a diplomáciai utak, amiknek egyik képviselője nem más volt, mint egy akkori miniszter, Che Guevara. Beutazta a Szovjetuniót, Afrika és Dél Amerika különböző országait, valamint a számunkra jelenleg legfontosabb Jugoszláviát.

Ez a két ország az el nem kötelezettek mozgalmának volt tagja, egy olyan megegyezésnek 121 ország között, aminek fő elvei közé tartozott a hidegháborúban való semlegesség. Az 1979. évi havannai nyilatkozat szerint, szervezet célja a „nemzeti függetlenség, szuverenitás, területi integritás és biztonság biztosítása az el nem kötelezett országok számára, valamint az imperializmus, gyarmatosítás, neokolonializmus, apartheid, rasszizmus és cionizmus, a külső agresszió, és a tömbpolitika elleni harc.”¹ Elsősorban a szegénység megszüntetésére és a forradalmak támogatására fókuszált.

Ígyhát 1959 augusztusában Kuba öttagú, forradalmárok és politikusokból álló küldöttsége Omar Narciso Fernández Camizares kapitány, Dr. Salvador Vilaseca Forné

¹ https://hu.wikipedia.org/wiki/El_nem_k%C3%B6telezett_orosz%C3%A1gok

őrnagy, a kubai mezőgazdasági bank képviselője, José Argudín Mendoza hadnagy, Francisco Garcia Valls hadnagy, a küldöttség titkára, valamint a rendkívüli nagykövet, Dr. Ernesto Guevara, a küldöttség vezetője látogatást tett a szocialista Jugoszláviába. A puccsot közvetlenül követő kubai forradalom nemzetközi támogatásának megszerzésére törekedve, a küldöttség számos olyan országot látogatott meg, amelyekről sejtették, hogy támogatni fogják az új kormányt, és barátságosan fognak majd viszonyulni az országhoz. Jugoszlávia előtt, amely az egyetlen európai ország volt, amelyet a küldöttség meglátogatott, Jugoszláviában, Indiában, Burmában, Japánban, Indonéziában, Ceylonban, Pakisztánban és Irakban is jártak, utána pedig Szudán, Ghána és Marokkó felkeresését tervezték el.² Che, a nyolchónapos utazása utolsó állomásaként Jugoszláviában augusztus 12-től 21-ig tartózkodott. Ezalatt az idő alatt megjárta elsőnek Belgrádot, majd Kragujevacot, Szarajevót, Jablanicát, Konjicet, Fiumet, Abbáziát, Ljubljánát, Postojnát és Maribort. Személyesen Titó 18-án fogadta a küldöttséget a Brioni-szigeteki rezidenciáján.

Az itt folyó beszélgetésről Srećko Horvat számolt be³. Tudni kell viszont, hogy a beszélgetés a bizonytalan politikai helyzet és a szovjetekkel való kapcsolat miatt abban az időben nem volt hivatalosan publikálva a sajtóban, a tárgyalás átíratához később kaptunk hozzáférést. A beszélgetés tartalma a független szövetség, valamint a jövőre néző tervek elemzése Kuba számára, akinek kormánya akkoriban Az agrárreform volt a beszélgetés egyik központ volt frissen alakulóban. Nem csoda, hiszen mindössze három hónappal azelőtt, hogy Che és a kubai küldöttség találkozott volna Titóval, a kubai forradalmi kormány már felszámolta a latifundiákat – a nagyméretű magántulajdonban lévő gazdaságokat –, és államosította a szántóföldeket birtokló vállalatokat. Az agrárreform mellett mindkét fél érdeklődött a gazdasági együttműködés iránt. A kubaiaknak mezőgazdasági gépekre, generátorokra és háztartási gépekre volt szükségük, aminek eladása Jugoszlávia érdekei közé tartozott. Kuba történelmi pályájának ezen szakaszában, közvetlenül a forradalom után, Jugoszlávia példaként szolgált arra is, hogyan lehet demokratizálni a gazdaságot, hogyan lehet a munkásoknak irányítási jogokat adni a vállalatokban és az iparágakban, miközben a többletértéket a munkásosztály és a társadalom között osztják el. Che Titóval folytatott beszélgetése az oktatásra is kitért. Che utalt rá, hogy Kuba érdekelt lenne abban, hogy számos diákot küldjön Jugoszláviába tanulni, de attól tartottak, hogy a nyelvi probléma lehet, mivel a Kubai parasztok többsége alig tudott írni és olvasni. Che saját szavaival élve:

„Tanulni jöttünk Jugoszláviába”⁴

A nyelvi eltérést Tito nem tartotta akadélynak, Jugoszláviában akkoriban már tanultak Ázsiai és Afrikai diákok, akiknek anyaországával jó diplomáciai viszonyt folytattak, és akik maguk is befogatták a délszláv diákokat. Ez a csereprogram sikeresnek bizonyult több szempontból is, az államoknak, valamint az egyes személyeknek is. Példának okáért, Jasszer Arafat, a Palesztin Felszabadítási Szervezet vezetője, aki maga is Jugoszláviában végezte el tanulmányai egy részét, háláját fejezte ki Titónak a Jugoszláviában „palesztin pilóták

² CULTURES AND POLITICS OF REMEMBRANCE: Southeast European and Balkan Perspectives, 41

³ Srećko Horvat, Is Yugoslavia an 'alien' or are we alien to Yugoslavia

⁴ Srećko Horvat, Is Yugoslavia an 'alien' or are we alien to Yugoslavia

kiképzéséért”, ezzel bizonyítva, hogy Tito nem csak fegyverrel és emberekkel, de tudással is támogatta a hátrányos helyzetű országokban kitörő szocialista forradalmi mozgalmakat.⁵ Érdekeség még a két férfi kapcsolata, egy sokkal személyesebb, emberibb szemszögből. A beszámolók szerint Che egy pillanatban a gyűlés után egy dedikált fotót kért Titótól, ami arra utalt, hogy Titonak volt egyfajta személyi kultusza a Balkánon túl is. Che Guevarat egyenesen lenyűgözte a férfi kisugárása. Először is, hatalmas korkülönbség volt közöttük. Tito tapasztalt volt, sok csatán ment keresztül, Che pedig a kezdeteknél járt. Emellett, a két férfi megjelenése is nagyban különbözött. Füstölgő kubai szivarok között beszélgettek, az egyik zöld egyenruhát viselt fekete barettel és vörös rézcskillag kitűzővel, a másik vasalt fehér öltönyt, fején a panamakalappal. Az egyik csizmában, a másik fényes cipőben. Az egyik szakállas, a másik gondosan borotvált volt.⁶ Ez a különbség talán a szocializmus útjának allegóriája is lehetett. Egy kezdő forradalmár, kinek füle még a győzelem kiáltásaitól cseng, és egy már az utat megjárta veterán, aki hátán hordozta egy ország jólétének nehéz súlyát. Ez a kényesen kialakított életkép a Jugoszláv jólétről és Tito személyi kultuszáról mégis magával hoz egy bizonyos narratívát azokba a harmadik világi szocialista országokba, amiket meglátogat. Che hiába orvosi családból származó, Latinamerikában a felső rétegbe sorolható egyén, kiragadva a helyi kontextusból, Európában kisebbségnek számít. Egy olyan szegény ország lakójának, ami eltért a fehér Európai világ normájától. Bár egyenlőek itt és most, a két férfi helye a világskálán mégis Tito felé libbent. Radina Vučetić Tito felszabadult afrikai országokban tett látogatásairól készült fényképeit elemezve azt állítja, hogy „Tito több ezer afrikai fotójának megtekintése után az a benyomás támad, hogy ezek egy „fehér ember” képei egy „fekete országban”, egy olyan emberé, aki barátként és modernizálóként érkezik”⁷ Azaz, még a szocialista hullám közös motiváció volt sok ország számára, nem lehet szemet hunyni arra, hogy az Afrikai és Latinamerikai országoknak egy másik démonnal is meg kellett küzdeniük: a faj kérdésével.

Tito és Che beszélgetése rávilágít Kuba és Jugoszlávia kapcsolatának kezdeti szakaszára. Ám idővel ez a kapcsolat egyre feszültebbé vált, ahogy Jugoszlávia és Kuba ellentétes geopolitikai utakat tervezett járni. Ez a nézeteltérés az 1979-es Havannai találkozóval tetőzött. Kirajzolódott a szovjetek iránt való ellentétes hozzáállásuk. Casto ellenezte Tito közelségét a nyugattal, amíg Tito ellenezte a másik közelségét a Szovjetunióval. A beszélgetésből kiderül még az is, ami lényegében a két ország szövetségének az alapja. A gondolat, hogy az imperializmus és a gyarmatosítás elleni küzdelem örökké tartó kötelességünk, ahogy a békés egymás mellett élés, és az embertársaink szabadságának való minden áron való védelmezése is.

A tanulás az internacionalizmus kiindulópontja.

II.

⁵ Josip Broz Tito and Che Guevara speak

⁶ CULTURES AND POLITICS OF REMEMBRANCE: Southeast European and Balkan Perspectives, 44

⁷ CULTURES AND POLITICS OF REMEMBRANCE: Southeast European and Balkan Perspectives, 44

A Ljubljana galéria gondoskodott arról, hogy minnél több mozzanatát a látogatásnak feljegyezzék kép formájában. Ez a kiállítás még ma is megtekinthető. Giacomo Scotti, "Fotografija s Che Guevarom" (Izdavački centar Rijeka, 2011) könyvében belátásunk nyílik a forradalmár utazására, és érintkezésére a neki új, nekünk hazai dolgokkal.

A képen tisztán látszik az esztétikai különbség Tito és vendégei között. A küldöttség tagjai zöld katonai egyenruhát viselnek, ami kiváló a terepre, egyfajta folyamatos készenléti kisugárzást keltenek, még a vasalt ing és öltöny a kényelem és elegancia képét adja. Katonai karrierje elején Tito és hasonló öltözetben jelent meg, mint Kubai társai, de mára már kiöregedett a háborúskodásból a béke beköszöntével. Most már konferenciákra jár és otthonról parancsol, már rég nem kell árkokban lapulnia az ellenség előtt.

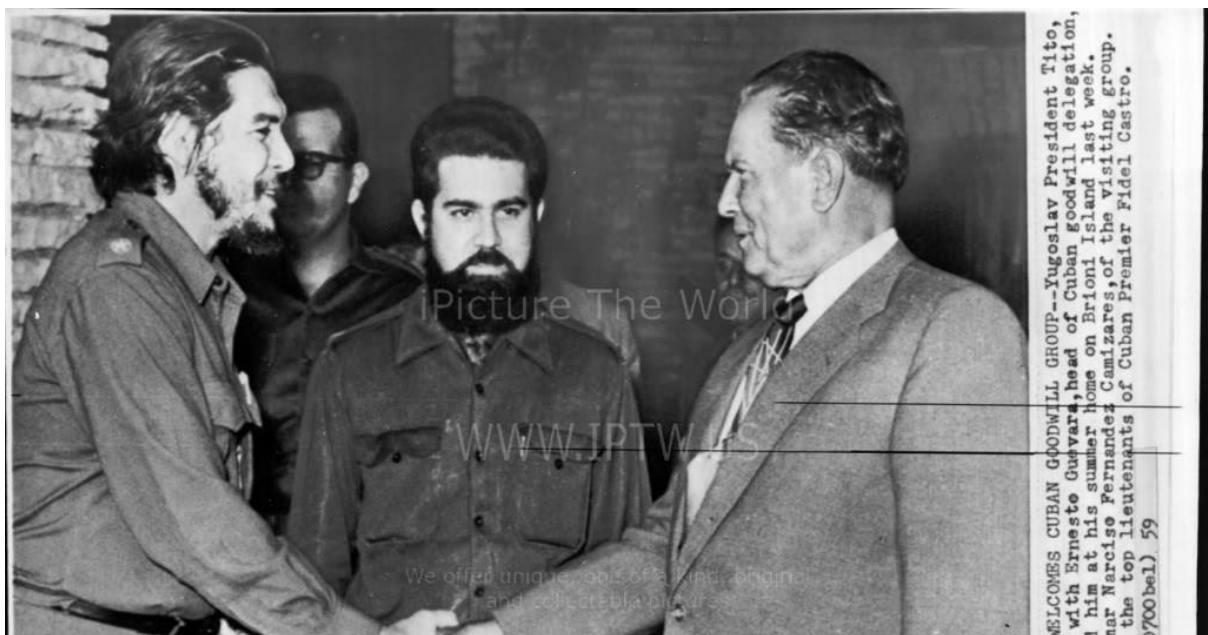
Ez a kép megint csak egy globális különbségre világít rá, ahogy ugyan a cél, az imperializmus megdöntése ugyan az, az odavezető út mégis más módon, amikor globális, társadalmi és történelmi kontextusba helyezzük. Felmerül a kérdés. Minden felkelő, aki a karrierje elejét szegény forradalmárként kezdi, a győzelemmel lassan belekényelmesedik a vezető pozícióba? Elmondhatjuk-e, hogy az egykori felkelők olyan vezetőkké válnak, akik ellen egykor ők maguk keltek fel? Che túl fiatalon halt meg ahhoz, hogy ez a prófécia beteljesüljön, és a mártíri halála kultikus forradalmári ikonná változtatta őt. Férfiből elv lett, amit a lebomló húsa sem tudott megállítani. Sokan, megtört és megkínzott csupasz halotti testét látva magához Jézushoz viszonyította. Ugyanez elmondható Titorról?

„Umro je drug Tito.”

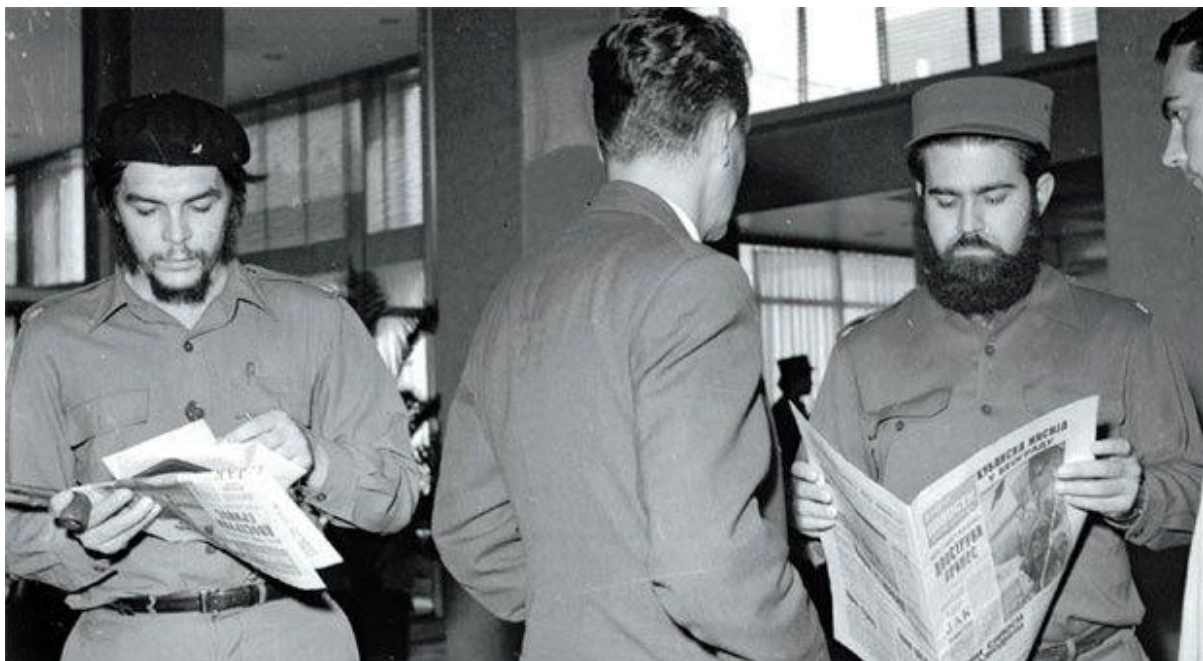
Szimbolikus mondat ez, ami beszivárgott a popkultúrába, és minden Jugoszláv ember tudatába, de nem mondhatjuk, hogy mártírként halt meg. Teljesítve az emberek által rábízott feladatát, otthon, békésen távozott el, öreg kora miatt. Ki merem jelenteni, hogy egy történelmi személy megemlékezésére hatalmas befolyással vannak az utolsó pillanatai. A hős mártírhálál kerete olyan örökkévaló pozíciót ad a történelemben, amit kevesen kaphatnak meg, akik megélték az öregkorukat.

A delegátus Ljubljana utcáin sétálva tekinti meg a várost. Érdekes számomra megfigyelni, milyen emberi közelséggel teszik meg az utat. Nincsen semmi eltorlaszolva, az utcák nincsenek lezárva, nincsenek sikítózó rajongók, akiket vissza kell tartani.

Egy újságból kiragadott rész, megint csak szimbolizálva az épülőben való lassan kivirágzó Kubát, és a már veterán, magát már beleélt Jugoszláviát.

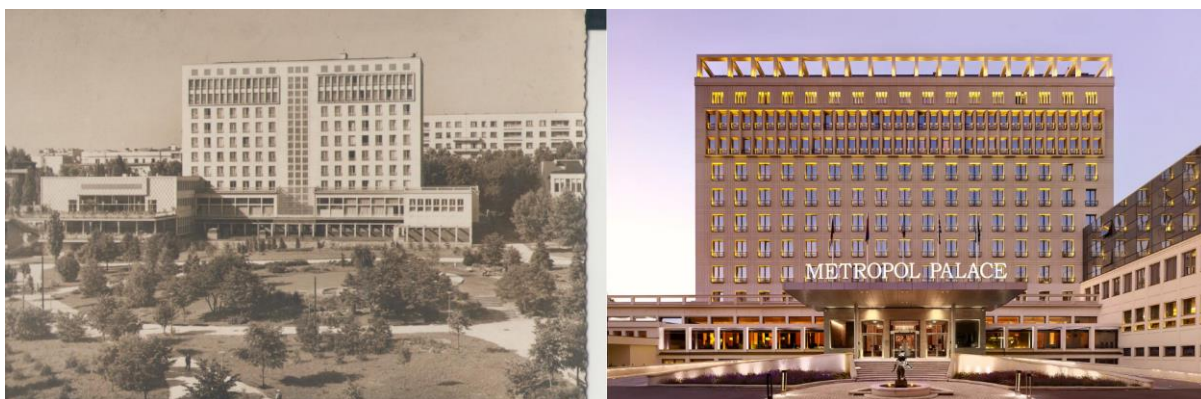

A delegáció két tagja Jugoszláv újságot lapozgat.

A küldöttség érkezése Belgrádba

Metropol Hotel ahogy Che láthatta, valamint ahogy mi

Belgrádban a küldöttség a város több jelentős pontját is bejárta, csodáit megtekintette. Az akkoriban jelentős, mára már azonban romos Metropol Hotelben szálltak meg. A szállodát 1957-ben nyitották meg, 2001-ben pedig kulturális emlékhellyé nyilvánították. A háború után a Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottságának házaként tervezett épületet eredetileg a "Balkán legnagyobb kongresszusi központjaként" képzelték el. Az Elkötelezettek Mozgalmának 1961-es első csúcstalálkozóján fogadást szerveztek 30 állam és kormányfő és több mint 3000 vendég számára.⁸ Ezt a luxust élvezték a küldöttség tagjai, viszont megkérdőjelezhető, ugyan miért? Ha a forradalmárok olyanok, mint mi, szerény emberek, nem kéne, hogy ugyan olyan szerény helyen fogadják őket? Vagy Titonak volt igaza, aki a legjobb fényben akarta feltüntetni az országot vendégei előtt, és ezért már-már elkényeztette őket? Mindkettő válasz korrekt lehet.

⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Metropol_Palace_Hotel_Belgrade

Belgrádi vásárcsarnok Che érkezésekor, valamint a mai időkben

III.

Talán így történt. Kubai harcostársaink bejárták Belgrád történelmi szépségeit, láthatták a Kraguljevacig vezető zöld mezős utakat, volt lehetőségük napozni Szlovénia tengerpartján, élvezték a szigeteket, és természetesen megtekinthették a Jugoszláv mezőgazdaság számos gépét, gyárát és hatalmas legelőit. Útjuk véget ért itt a Balkánon, de diplomáciai útjuk tovább vitte őket. Biztos vagyok benne, hogy Kuba hasznát vette a Jugoszláviától eltanult ipari tudást, a megvett gépezeteket és a politikai kapcsolatot, viszont kevés információ volt arról, milyen benyomást tettünk mi, mint a Jugoszláv nép a küldöttség tagjaira? Élvezték-e a hotel kényelmes ágyait és az automata kávéfőző luxusát? Meg-e vizezték lábaikat tengerünkben, lehűtve magukat egy forró nap után? Ettek-e a világhíres csevápjainkból, tetszett-e nekik a sörünk? S látva szorgos munkásainkat a földeken gondoltak-e hazájukra? Gondoltak-e hazájukra mikor este a csillagos égre pillantottak, talán ugyan az a szél fújja-e hajukat itt, ami otthon Kubában? És a legfontosabb, végig nézve gazdag városainkon és a gyönyörű természetünkön, megcsillant-e szemükben a remény, elképzelve egy jobb, szocialista jövőt otthon?

Források:

The Internationalist: Special Issue, Josip Broz Tito and Che Guevara speak

Tvrtko Jakovina, Yugoslavia on the International Scene: The

Active Coexistence of Non-Aligned Yugoslavia

Srećko Horvat, Is Yugoslavia an 'alien' or are we alien to Yugoslavia

Tanja Petrović, When Che Guevara Visited Yugoslavia"

Giacomo Scotti, Fotografija s Che Guevarom, Izdavački centar Rijeka, 2011

Paul Stubbs, The Non-Aligned Movement: Lessons for a Renewed Progressive Internationalism, forthcoming in The Internationalist.